

RNI MAHARASHTRA

26829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal

UGC CARE LISTED

Special Issue - II
Recent Trends and Issues in Social Science & Science
Towards Sustainable Development

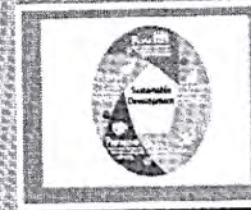
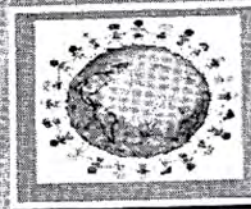
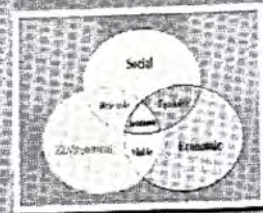
October 2020

Chief Editor : Dr. Nanasahab Suryawanshi

Executive Editor : Prin. Dr. R K Pardeshi

Principal, Sant Ramdas Arts, Commerce and
Science College, Ghansawangi Dist. Jalna

Co-Editor : Dr. S. V. Tathe

Address

'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

PRINCIPAL
S.S.'s. Smt.V.U.Patil Arts &
Late Dr.B.S.Desale Science College
Sakri, Tal Sakri, Dist.Dhule

मोदींच्या नेतृत्वातील रालोआ सरकार : कलम ३७० ची गच्छती

प्रा. शरद बाबुराव सोनवणे

सहाय्यक प्राध्यापक - राज्यशास्त्र विभाग,
श्रीमती विमलबाई उत्तमराव पाटील कला
व कै. डॉ. भास्कर सदाशिव देसले विज्ञान महाविद्यालय,
साक्री, ता. साक्री जि. धुळे (महाराष्ट्र)

सारांश (Abstract)

नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात 2019 च्या लोकसभा निवडणुकीत भाजपला दुसऱ्यांदा बहुमत प्राप्त झाले आणि राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीचे सरकार फुहा सत्तारूढ झाले. सरकारवर मोदी व भाजपचेच संपूर्ण वर्चस्व असल्यामुळे भाजपने आपल्या त्यास विरोध क. जाहीरनाम्यातील आश्वासनांची पूर्तता करण्यासाठी पावले उचलली. त्याचे बळ विरोधकांकडे नसल्यामुळे याविरोधात कोणतीही ठोस कृती ते करू शकत नाही याचे भान भाजपला होते. मंत्रिमंडळात गृहमंत्रीपदी अमित शहा यांची निवड झाली तेव्हाच काश्मीर बाबत या सरकारकडून काही तरी कठोर निर्णय घेतला जाऊ शकतो असा अंदाज अनेकांनी व्यक्त केला. जम्मू होतातो खरा ठरवत ऑगस्ट 2019 मध्ये भाजप सरकारने काश्मीर राज्याला स्वायत्तता देणारे राज्यघटनेतील कलम 370 रद्दबादल करून जम्मू-काश्मीर दोन केंद्रशासित प्रदेशात विभाजन करण्यासाठी दोन विधेयके संसदेमध्ये सादर केली व त्यांना दोन्ही-काश्मीर राज्याचे जम्मू सभागृहातील बहुमताच्या जोरावर मंजूर करून घेतले. या प्रकारे भाजपने आपल्या जाहीरनाम्यातील मूळ कार्यक्रमाची पूर्तता केली. परंतु हा भारताचा अंतर्गत प्रश्न असल्याचे भारत, जम्मू-काश्मीर व पाकिस्तानसह आंतरराष्ट्रीय स्तरावर यासंबंधी प्रतिक्रिया उमटल्या. सरकारने स्पष्ट केले प्रस्तावना

२०१४ व २०१९ च्या दोनही सार्वत्रिक लोकसभा निवडणुकीत भाजपला नरेंद्र मोदी यांच्या नावावर स्वबळावर पूर्ण बहुमत मिळाल्यामुळे रालोआ शासनावर केवळ भाजप आणि नरेंद्र मोदी यांचेच एकहाती वर्चस्व प्रस्थापित झाले व रालोआ मधील इतर घटकपक्षांना फारसे महत्व उरले नाही. पूर्ण बहुमत मिळाल्यामुळे भाजपला आपल्या जाहीरनाम्यातील विषयांना धसास लावण्यास वाव मिळाला आणि भाजपने कलम ३७० रद्द करण्याचे आपले उद्दिष्ट पूर्णत्वास नेले. त्याचा सविस्तर आढावा घेण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत शोधनिबंधात केला आहे.

जम्मू-काश्मीर च्या स्वायत्ततेची पार्श्वभूमी व त्यासंबंधीचा विवाद

भारत - पाकिस्तान फाळणीनंतर ऑक्टोबर १९४७ मध्ये पाकिस्तानने काश्मीरचा ताबा घेण्यासाठी घुसखोर पाठवल्यावर काश्मीरचे महाराज हरिसिंग यांनी भारताकडे लष्करी मदत मागितली. तेव्हा भारत सरकारने भारतीय संघराज्यात विलीन होण्याच्या प्रस्तावावर महाराज हरिसिंग यांची स्वाक्षरी घेतली. परिस्थिती सुधारल्यावर जम्मू-काश्मीरच्या भविष्याचा निर्णय जनमत चाचणीद्वारे करण्यात येईल असेही ठरले आणि तोपर्यंत भारत सरकार जम्मू-काश्मीरची स्वायत्तता टिकविण्यासाठी तयार झाले. त्यासाठी भारताच्या घटनेत कलम ३७० ची तरतूद करून जम्मू-काश्मीरच्या स्वायत्ततेला घटनात्मक दर्जा देण्यात आला. मात्र जम्मू-काश्मीरची परिस्थिती आजपर्यंत सुधारली नाही व काश्मीरच्या दर्जाबद्दल भारतात नेहमीच वाद होत राहिलेला आहे. भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ३७० अन्वये जम्मू-काश्मीरला विशेष दर्जा प्राप्त झालेला असून या राज्याला स्वतःची स्वतंत्र राज्यघटना आहे व भारतीय संविधानाच्या सर्व तरतुदी यास लागू होत नाहीत. भारताच्या संसदेद्वारे संमत केलेले कायदे या राज्याच्या परवानगीनंतरच तेथे लागू करता येऊ शकतात. यामुळे दोन विरोधी प्रतिक्रिया निर्माण झाल्या. जम्मू-काश्मीर बाहेरच्या एका गटाच्या मते, कलम ३७० नुसार विशेष दर्जा दिल्यामुळे जम्मू-काश्मीर भारतास पूर्णपणे जोडले गेले नाही. म्हणून कलम ३७० रद्द केले पाहिजे. तर काश्मीर जनतेच्या मते, ३७० व्या कलमाने दिलेली स्वायत्तता पुरेशी नाही. तसेच त्यांच्या तीन मुख्य तक्रारी आहेत. पहिली, जम्मू-काश्मीर मधील परिस्थिती सामान्य झाल्यावर विलीनीकरणाला प्रश्नावर जनमत चाचणी घेण्याचे भारत सरकारने दिलेले आश्वासन पूर्ण केले नाही. दुसरे, कलम ३७० नुसार देण्यात आलेला विशेष दर्जा पूर्णपणे अंमलात आलेला नाही व तिसरी तक्रार म्हणजे भारतात इतर भागात ज्याप्रमाणे लोकशाहीची अंमलबजावणी करण्यात येते, त्याप्रमाणे संस्थात्मक लोकशाही व्यवहार जम्मू-काश्मीरमध्ये होत नाही. असे परस्परविरोधी दावे-प्रतिदावे दोन्ही पक्ष करतात.

कलम - ३७० ची गच्छती आणि जम्मू-काश्मीर राज्याचे विभाजन

मोदी (रालोआ) सरकारने जम्मू-काश्मीरला विशेष राज्याचा दर्जा देणारे कलम ३७० वे रद्द करण्याचा ऐतिहासिक व धाडसी निर्णय घेतल्यामुळे जम्मू-काश्मीर मधील स्वतंत्र राज्यघटना, स्वतंत्र ध्वज, संपत्ती वाटपातील वेगळे नियम, मालमत्ता खरेदीवरील बंदी अशा तरतुदी रद्द ठरल्या आहेत. कोणत्याही राज्याला दिलेला विशेष दर्जा, कोणत्याही क्षणी रद्द करण्याचा विशेषाधिकार राष्ट्रपतींना राज्यघटनेतील कलम २ आणि ३ नुसार आहे. त्याचा वापर राष्ट्रपतींनी केला आणि एक अधिसूचना जारी करून कलम ३७० रद्दबादल

PRINCIPAL
T.S.S. Smt. V.U.P. Patil Arts &
Dr. B.S. Desale Science Colleg
Sakri, Tal Sakri, Dist. Dhule

ठरवले. तसेच ३७० व्या कलमाचा आधार घेऊन १९५४ मध्ये लागू केलेले 'कलम ३५ (अ)' देखिल आता घटनाबाह्य ठरले आहे.^१ भारताचे पहिले राष्ट्रपती डॉ. राजेंद्रप्रसाद यांनी दि. १४ मे १९५४ रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे कलम ३५ (अ) लागू करण्यात आले होते व ते कलम ३७० चाच भाग होता.^२

गृहमंत्री अमित शहा यांनी दि. ५ ऑगस्ट २०१९ रोजी जम्मू-काश्मीरच्या संदर्भातील कलम ३७० रद्द करण्यासह, राज्याची पुनर्रचना करण्याचे दोन संकल्प आणि दोन विधेयके मांडली यापैकी 'कलम ३७०' व त्याअंतर्गत येणारे 'कलम ३५ (अ)' रद्द करण्याच्या विधेयकावर आवाजी मतदानाने शिक्कामोर्तब झाले.^३ या विधेयकावरील चर्चेदरम्यान पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या उपस्थितीत उत्तर देताना गृहमंत्री अमित शहा म्हणले, 'हे कमल रद्द झाल्याने विषयतः काश्मीरसाठी विकासाची नवी दारे उघडतील. याबाबत काश्मीरमधील युवकांना मी आश्चस्त करू इच्छितो की, आगामी पाच वर्षात जम्मू-काश्मीर देशातील सर्वाधिक वेगाने विकसित होणारे राज्य बनेल. कलम ३७० रद्द झाल्याने आता जम्मू-काश्मीर राज्य हे विधानसभेच्या निवडणूका होईपर्यंत केंद्रशासित प्रदेश बनेल. राज्यातील परिस्थिती सामान्य होताक्षणी जम्मू-काश्मीरमध्ये निवडणूका घेतल्या जातील व हा केंद्रशासित प्रदेश राहणार नाही.'^४ असे आश्वासनही शहा यांनी दिले.

राज्यसभेत सदर विधेयके सादर झाल्यावर त्याविरोधात मेहबूबा मुस्ती यांच्या 'पीडीपी' पक्षाचे 'नजीर अहमद लावे' या खासदाराने भर सभागृहात राज्यघटना फाडून तिचे तुकडे हवेत भिरकावले. तसेच 'फैयाज अहमद मीर' यांनाही स्वतःचे कपडे फाडून तीव्र निषेध नोंदवला. या दोघांना राज्यसभेचे अध्यक्ष वेंकट्या नायडू यांनी मार्शलकरवी सभागृहाबाहेर काढले.^५ 'रालोआ' सह बसपा, आप, वायएसआर काँग्रेस, बिजू जनता दल, अन्ना द्रमुक, तेलगू देसम या विरोधी पक्षांनी विधेयकांच्या बाजूने मतदान केले, तर तृणमूल काँग्रेसने सभात्याग केला. काँग्रेस, द्रमुक, डावे, जेडीयू यांनी या विधेयकांना विरोध केला. एमआयएम'ने मात्र या प्रस्तावाचा विरोध केला नाही.

जम्मू-काश्मीरला विशेष राज्याचा दर्जा प्रदान करणारे कलम ३७० रद्द करण्यासाठीचे व जम्मू-काश्मीरची पुनर्रचना करण्याशी संबंधित विधेयकांवर राज्यसभा पाठोपाठ लोकसभेत देखिल दि. ६ ऑगस्ट २०१९ रोजी बहुमताची मोहोर उमटली. लोकसभेत कलम ३७० रद्द करणाऱ्या ऐतिहासिक विधेयकाच्या बाजूने ३७० तर विरोधात ७० मते पडली. तर जम्मू आणि काश्मीर राज्यपुनर्रचना विधेयकाच्या बाजूने ३५१ तर विरोधात ७२ मते पडली. या विधेयकांच्या मंजूरीसाठी गृहमंत्री अमित शहा यांनी जोरदार युक्तीवाद केला. राज्यसभेत ही विधेयके १२५ विरुद्ध ६१ मतांनी संमत झाल्यानंतर मोदी सरकारचे प्रचंड बहुमत असलेल्या लोकसभेत गृहमंत्री शहा यांनी ही विधेयके मांडली होती. 'कलम ३७० समाप्त होईल, तो क्षण देशाच्या इतिहासात सुवर्ण अक्षरांनी लिहिला जाईल' अशी भावना शहा यांनी ही विधेयके मांडताना व्यक्त केली होती.^६ राज्यसभेप्रमाणेच लोकसभेतही कलम ३७० वरील चर्चा वादळी ठरली. चर्चेच्या सुरुवातीलाच तृणमूल काँग्रेसने प्रस्ताव व फेरचनेला विरोध करत सभात्याग केला. काँग्रेस, द्रमुक, समाजवादी पक्ष, राष्ट्रीय जनता दल आणि डाव्या पक्षांनी केंद्र सरकारच्या प्रस्ताव विधेयकांना विरोध केला.^७ केंद्रसरकारने जम्मू-काश्मीरचे विभाजन करून जम्मू-काश्मीर आणि लडाख असे दोन केंद्रशासित प्रदेश करण्याचा निर्णय घेतल्यावर त्याचा निषेध करताना नॅशनल कॉन्फरन्स'चे नेते फारूक अब्दुल्ला म्हणाले की, "सरकारचा हा निर्णय लोकशाही मार्गाने घेतलेला नसून हुकुमशाही मार्गाने घेतलेला आहे. जम्मू-काश्मीरची दारे उर्वरित देशासाठी ज्याक्षणी खुली होतील, त्याक्षणी आमचे नागरिक बेघर होतील."^८ अशी भावना त्यांनी व्यक्त केली. जनसंघ आणि त्यानंतर भाजपने गेली सत्तर वर्षे कलम ३७० विरोधात राजकारण केले. या पक्षाच्या निवडणूक जाहिरनाम्यात सातत्याने हे कलम रद्द करण्याची ग्वाही दिली जात होती. त्या ग्वाहीचीच पूर्तता नरेंद्र मोदी यांच्या सरकारने अखेर केली.^९ भाजप दुसऱ्यांदा बहुमतानिशी सत्तेवर आल्यावर नरेंद्र मोदी यांच्या मंत्रिमंडळात अमित शहा यांचा गृहमंत्री म्हणून समावेश झाल्यावर हे सरकार काश्मीर संदर्भात काही महत्वाचे निर्णय घेईल असा अंदाज व्यक्त केला जात होता. जम्मू-काश्मीर राज्याला घटनेने दिलेला विशेष दर्जा संपविणे हा भाजपच्या जाहिरनाम्याच भाग होता. जनसंघाचे संस्थापक श्यामाप्रसाद मुखर्जी हे 'एक देश में दो विधान, नहीं चलेंगे' असे सांगत होते. त्याच परंपरेतील व आक्रमक व्यूहनीतीसाठी प्रसिध्द असलेल्या मोदी - शहा या जोडगोळीने ३७० कमल रद्द करण्याचे पाऊल उचलणे, हे काही फार मोठे आश्चर्य नाही.^{१०}

निष्कर्ष

२०१९ मध्ये पूर्ण बहुमतानिशी केंद्रात सत्तेवर आलेल्या भाजपने अत्यंत चतुराईने जम्मू-काश्मीर'ला विशेष दर्जा बहाल करणारे राज्यघटनेतील ३७० वे कलम रद्द करण्यासाठी सुरुवातीला राष्ट्रपतींचा अध्यादेश काढून नंतर त्यास लोकसभा व राज्यसभेत मंजूरी मिळवली. तसेच संसदेच्या दोन्ही सदन्यातील बहुमताच्या बळावर जम्मू-काश्मीर राज्याचे जम्मू-काश्मीर व लडाख अशा दोन केंद्रशासित प्रदेशात विभाजन करण्यासंबंधीच्या विधेयकास देखिल मंजूर करून घेतले. यामुळे जम्मू-काश्मीर राज्याचे भारतीय संघराज्यात खऱ्या अर्थाने विलीनीकरण होण्याची प्रक्रिया सुरु झाली असून भाजप (रालोआ) सरकारने पाकिस्तानला देखिल याद्वारे मोठा शह दिला आहे. मात्र हे निर्णय ज्याप्रदेशासाठी घेतला गेला तेथील नेत्यांना याबाबत विश्वासात घेतले गेले नाही हे नैतिकदृष्ट्या चुकीचे असले तरी त्याकडे एक रणनीतीचा भाग म्हणून पाहणे लागेल.

संदर्भ सूची :

१. दातार अभय व घोटाळे विवेक (अनु.), २०१२, 'स्वातंत्र्यापासूनचे भारताचे राजकारण' प्रगत अध्ययन केंद्र राज्यशास्त्र व लोकप्रशासन विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे, पृ.१४६
२. कित्ता, पृ.१४१,१४२
३. लोकसत्ता, दि. ६ ऑगस्ट २०१९, पृ.१
४. महाराष्ट्र टाइम्स, दि. ६ ऑगस्ट २०१९, पृ.२
५. कित्ता, पृ.१
६. सकाळ, दि. ६ ऑगस्ट २०१९, पृ.१,८
७. कित्ता, पृ.२
८. महाराष्ट्र टाइम्स, दि. ७ ऑगस्ट २०१९, पृ.१,१०
९. लोकसत्ता, दि. ७ ऑगस्ट २०१९, पृ.२
१०. उपरोक्त क्र.८, पृ.१४
११. उपरोक्त क्र.३, पृ.१
१२. उपरोक्त क्र.६, पृ.४

PRINCIPAL
T.S.'s. Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desale Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule